

Makale Bilgisi/Article Info

Geliş/Received: 28.04.2022 Kabul/Accepted: 11.10.2022

Araştırma Makalesi/Research Article, s./pp. 137-156.

TÜRKİYE'DE GEÇİCİ KORUMA STATÜSÜNDE YAŞAYAN SURİYELİ SİĞİNMACILARIN EĞİTİM SORUNLARI

Mutlu Sadık FİDANⁱ, Ali TAŞⁱⁱ

Öz

Anadolu çok eski zamanlardan beri insanoğlunun *kitlesel ya da bireysel* hareketleriyle karşılaşmış bir coğrafyadır. Ancak 2011 yılından itibaren *Suriye'de* başlayan siyasi istikrarsızlık ve iç karışıklıklardan dolayı Türkiye'ye olan göç akınında önemli oranda bir artış olmuştur. Türkiye'deki Suriyeli göçmenlerin göz ardı edilemeyecek bir kısmının okul çağında olması konunun önemini ortaya çıkarmaktadır. Bu çalışmada, Türkiye'nin geleceği için büyük önem arz eden göçmen nüfusun eğitimi konusunda yaşanan sorunların detaylı olarak ortaya konulması hedeflenmiştir. *Alanyazın taraması* olarak yapılan bu çalışmada ülkemizde bulunan okul çağındaki Suriyeli sığınmacıların eğitimine yönelik araştırmalar taranarak konuyla ilgili çözülmesi gereken problemlerin ortaya konulması amaçlanmıştır. Araştırmada 2011 yılından günümüze ülkemizdeki göçmen çocukların eğitimine dönük yapılan araştırmalar taranarak *bir durum tespiti* yapılmıştır. Göçmen öğrencilerin eğitim süreçlerinde yaşamış oldukları sorunlar, *eğitim politikalarına yönelik sorunlar, dil-iletişim sorunu, eğitime erişimi engelleyen faktörler, okul dışı sorunlar, kültürel sorunlar* olarak belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Göçmen Eğitimi, Okullaşma, Eğitim Sorunları.

Educational Problems of Migrants, Refugees and Asylum Seekers in Turkey

Abstract

Anatolia is a geography that has faced mass or individual movements of human beings since ancient times. However, since 2011, there has been a significant increase in the migration flow to Turkey due to the political instability and internal turmoil that started in Afghanistan, Iran, Iraq and Syria. The fact that a non-negligible portion of Syrian immigrants in Turkey is at school age reveals the increasing importance of the issue. In this study, it is aimed to reveal in detail the problems experienced in the education of the immigrant population, which is of great importance for the future of Turkey. In this study, which was conducted as a literature review, it was aimed to reveal the problems that need to be solved by scanning the studies on the education of school-age Syrian refugees, refugees and immigrants in our country. In the research, a situation determination was made by scanning the studies on the education of immigrant children in our country since 2011. Problems experienced by immigrant students during their education processes, problems related to education policies, language-communication problems, factors preventing access to education, out-of-school problems, cultural problems were determined.

Keywords: Immigrant Education, Schooling, Educational Problems.

ⁱ Doktora Öğrencisi, Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Yönetimi ve Denetimi Anabilim Dalı, e-posta: smutlufidan@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-2082-8118

ⁱⁱ Prof. Dr. Öğretim Üyesi, Kırıkkale Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Yönetimi Anabilim Dalı, e-posta: atas865@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-3344-3911

Structured Abstract

Anatolia is a geography that has faced mass or individual movements of human beings since ancient times. However, since 2011, there has been a significant increase in the migration flow to Turkey due to the political instability and internal turmoil that started in Afghanistan, Iran, Iraq and Syria. The fact that a non-negligible portion of Syrian immigrants in Turkey is at school age reveals the increasing importance of the issue. In this study, it is aimed to reveal in detail the problems experienced in the education of the immigrant population, which is of great importance for the future of Turkey. In this study, which was conducted as a literature review, it was aimed to reveal the problems that need to be solved by scanning the studies on the education of school-age Syrian refugees, refugees and immigrants in our country. In the research, a situation determination was made by scanning the studies on the education of immigrant children in our country since 2011. In most of the studies, it was stated that immigrant students did not receive any psychological support in schools due to the conflict and civil war they had previously experienced. It has been observed that immigrant students have various problems in adapting to the school environment as their psychology is impaired as a result of the trauma they have experienced. The biggest problem encountered in the education of immigrant children is the language-communication problem. Language communication problems cause immigrant children to have problems in the social and school environment. In connection with the language-communication problem, immigrant children are unsuccessful, irregular and undisciplined, the desired feedback cannot be obtained from these students, and the problems of arriving late and absenteeism are always obstacles. It is seen in most studies that families cannot send their children to school due to their financial difficulties and having them work in different jobs. Almost all of the studies draw attention to the insufficient support of parents in ensuring their children's access to education and in their follow-up. Studies have also shown that families of immigrant children have to employ their children due to the economic problems they have experienced, they live under inappropriate living standards, and this negatively affects the education of immigrant students. In studies, it is stated that crowded family structure causes immigrant children not to be provided with suitable educational environments to study. Since students sent to school are given financial support, sending students to school only to benefit from this aid is important in terms of showing that the student does not aim to receive education. The literature agrees that immigrant students have problems in adapting to school due to cultural differences. It can be listed among the highlighted problems that immigrant students feel unfamiliar with the school environment due to cultural differences and cannot mingle with their peers. In this study, it is aimed to make a situation assessment by examining the studies on the education of immigrant, asylum seeker and refugee students in Turkey. For this purpose, a due diligence has been made by compiling academic studies on the education of Syrian students in Turkey. As a result of the research, it has been determined that there are many problems regarding the education of immigrant children. The education that should be given to immigrant students; The current situation has been tried to be revealed by considering the method, time, form, content, reduction of school dropouts, and ensuring continuation of education. Problems as a result of the analysis; problems related to education policies, language-communication problem, factors preventing access to education, out-of-school problems, cultural problems. By overcoming these problems, in the Turkish education system; Raising Syrian children is of great importance in terms of reintegrating these students into society and the labor market of the future of Turkey. Because the education level of immigrants negatively affects the human capital of the country. Education is also one of the important tools for immigrants to adapt to new living conditions and new environments. In order for these children to benefit from educational opportunities and to protect them in the school environment, the measures to be taken against the listed problems can be increased, and the social cohesion of these individuals can be achieved quickly and contribution to the labor market can be made.

Giriş

Göç, tarihin kendisi kadar eskidir (Akbaş, 2005). Göçün tarihi, gerek bir yerden başka bir yere gönüllü göç şeklinde gerekse köle ticareti veya insan ticareti gibi gönülsüz göç şeklinde çok eski zamanlara kadar uzanmaktadır (Sassen, 1999; Kausar, 2009). Bu yüzden bireylerin dünya çapındaki göçü, *dünya tarihinin bir özelliği* olduğu ve çağdaş yaşamın bir yönü olmaya devam ettiği söylenebilir (Hussain, 2019). İnsanoğlu yüzyıllardan beri *kuraklık, açlık, savaş veya diğer felaketlerden dolayı* göç eylemini gerçekleştirmiştir (Bauer & Zimmermann, 2000). Dünya coğrafyasına insanoğlunun yayılımı da bu şekilde olmuştur. Bu bağlamda hareketliliğin tarihin ayrılmaz bir parçası olduğu söylenebilir (Gürkan, 2006). İnsanlar kimi zaman *yaşam koşullarını iyileştirmek* amacıyla “gönüllü” nedenlerle, kimi zamanda savaş, doğal afet gibi “zorunlu” nedenlerle göç etmişlerdir (Yılmaz, 2014; Şahin & Aydemir, 2018). Ayrıca günümüzde gelir ve istihdam eşitsizlikleri gibi olağan baskı ve motivasyonların yanı sıra, sıklıkla siyasi aksama, silahlı çatışmalar, yoksulluk ve insan hakları ihlali gibi durumlar yeni göç türlerinin nedenleri haline gelmiştir (Bauer & Zimmermann, 2000). Göç, sınırları ve bu sınırlar ötesindeki hareketleri kontrol etme yetkisi ile modern ulus devletle birlikte siyasetin kapsamına girmiştir. Göç ancak sınırların varlığı ile tanımlanabilir (Akbaş, 2005). Göç, ekonomik, toplumsal ya da siyasi nedenlerle topluluk ya da bireylerin yaşadıkları ülkeyi terk ederek başka bir ülkeye ya da başka bir yerleşim yerine taşınma eylemi şeklinde tanımlanabilir ve *sığınmacılar, mülteciler, öğrenciler, ekonomik göçmenler* gibi göçmenlerin kalış şekline göre farklı türlerden oluşabilir (Sassen, 1999).

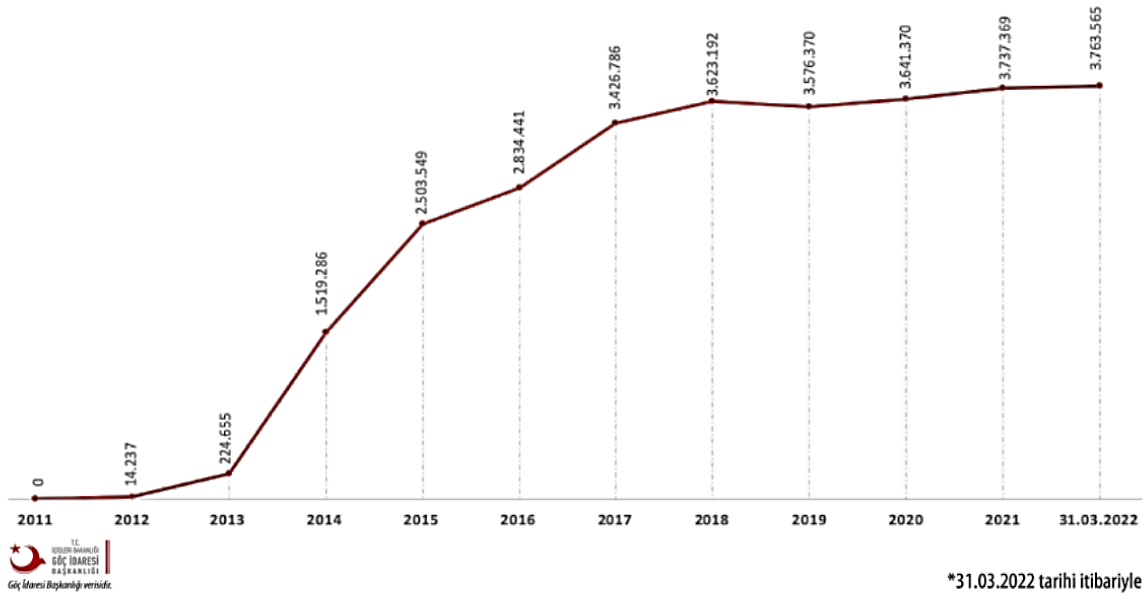
Göçmen, mülteci ve sığınmacı terimleri genellikle medyada veya halk tarafından birbirinin yerine kullanılmaktadır. Ancak bu üç terim birbirinden farklıdır (Dgebuadze, 2020). Genel olarak *göçmen*, bir ülke veya bölgeden başka bir ülkeye tesadüfen, planlı veya içgüdüsel olarak hareket eden kişidir. Bunlar, gönüllü olarak hareket edenler ve hareket etmeye zorlananlar olabilir (Goodwin-Gill, 2004; Şahin & Aydemir, 2018). Mülteci, *çatışma, zulüm veya savaş nedeniyle* kendi ülkesinden kaçmak ve başka bir ülkeye sığınmak zorunda kalan kişidir. *1951 Birleşmiş Milletler Mültecilerin Statüsüne İlişkin Sözleşme ve 1967 tarihli protokolü* uyarınca mültecilerin, anavatanına dönmek konusunda haklı nedenlere dayanan bir korkuya sahip olduğu kabul edilmektedir (Keboa, 2018). BM Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK)'ne göre, bir kişi menşe ülkesinin dışındaysa ve *zulüm korkusu nedeniyle* geri dönemeyse, o kişi mülteci. Ancak sığınma başvurusunda bulunana kadar uluslararası hukuka göre mülteci sayılmaz. Sığınma talebinde bulunursa, talebi yapılabildiği kadar statüsü belirlenene kadar sığınmacıdır (Caron, 2020). Sığınmacı, mülteci statüsü için başvuran ve ev sahibi ülkenin hükümetinden veya Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komisyonu'ndan başvurusunun sonucunu bekleyen kişidir (Keboa, 2018).

Anadolu çok eski zamanlardan beri insanoğlunun *kitleysel ya da bireysel* hareketleriyle karşılaşmıştır. Avrupa, Ortadoğu ve Asya'nın kalbinde bulunan coğrafi konumu nedeniyle Türkiye her zaman tercih edilen bir rota olmuştur. Osmanlı yönetimi sırasında sağlanan güvenlik, refah ve istikrar sayesinde halk hareketliliği devam etmiştir (Akbaş, 2005). 1980'lerin başlarından itibaren de *Afganistan, Bangladeş, Irak, İran, Pakistan, Gürcistan ve eski Sovyet ülkeleri*

de dahil olmak üzere Asya ülkelerinden düzensiz göçmenleri Avrupa Birliği ülkelerine çeken bir göç ve geçiş ülkesi haline gelmiştir. 1923-1997 yılları arasında çoğu Balkan ülkelerinden 1,6 milyondan fazla insan Türkiye'ye göç etmiştir. Soğuk Savaş sırasında insanlar Doğu Avrupa'daki komünist devletlerden ve Sovyetler Birliği'nden Türkiye'ye göç etmiştir. 1980'lerin sonlarında İran ve Irak'tan sığınmacılar gelmeye başlamıştır. 1988 ve 1991 yılları arasında, çoğunluğu Kürt olan yaklaşık yarım milyon Iraklı mülteci ve 1989 ile 1999 yılları arasında Arnavutlar, Bosnalı Müslümanlar, Türkiye'ye göç etmiştir (Kirişci, 2007). Araştırmacılar bugün Türkiye'ye giriş yapan dört yaygın yabancı uyruklu olduğunu belirtmektedir: ülkeye kalma niyeti olmadan giren transit göçmenler; Türkiye'de çalışmak isteyen ancak uygun belgelere sahip olmayan yasadışı işçi göçmenleri; iç karışıklıklardan ve şiddet ortamından kaçarak Türkiye'ye giren sığınmacılar ve ülkeye uygun vize ile giren düzenli göçmenler (İcduygu, 2006).

2011 yılından itibaren ise *Afganistan, İran, Irak, Suriye'de* başlayan siyasi istikrarsızlık ve iç karışıklıklardan dolayı Türkiye'ye olan göç akını daha da artmıştır (Yurdağül & Tok., 2018). Temmuz 2011'de Suriye'den Türkiye'ye ortalama 20.000 mülteci girmiştir. Bu sayı, 2014 yılına kadar sadece Suriye'den gelen yarım milyonu aşkın mülteciyle Türkiye'nin Suriyeli mülteciler için en yüksek ikinci ev sahibi ülke olduğu zamandan bu yana büyük ölçüde artmıştır (Aldawsari, 2018).

Grafik 1. Yıllara Göre Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyelilerin Sayısı (GİB, 2022)

2015 yılında Türkiye, 600.000'i aşan Suriyeli sığınmacıların en büyük ev sahibi olmuştur. Bu noktada Türkiye'deki Suriyeli mülteciler sadece sınır noktalarındaki çadır kamplarına yerleşmekle kalmıyor, aynı zamanda şehirlere de giriyor ve Türk halkı ve ülke içindeki diğer nüfuslarla etkileşim kuruyorlardı. Çoğu durumda, mülteciler özgür insanlar olarak çalışıyor ve yaşıyorlardı. Türkiye'deki geçici kapsamdaki yaklaşık 3,7 milyon Suriyeli göçmenin demografik özellikleri bir bütün olarak değerlendirildiğinde yaklaşık %50'sinin okul çağına olduğu görülmektedir (Tablo 1).

Tablo 1: Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyelilerin Yaş ve Cinsiyete Dağılımları (GİB, 2022)

YAŞ	ERKEK	KADIN	TOPLAM
TOPLAM	2.025.937	1.737.628	3.763.565
0-4	261.658	244.283	505.941
5-9	296.398	278.738	575.136
10-14	229.473	215.822	445.295
15-18	141.666	122.081	263.747
19-24	275.374	207.290	482.664

Sosyolojinin kurucularından olan İbn-i Haldun'un ortaya koyduğu asabiyet teorisini fiziki ve çevresel koşullar üzerine kurması mekânın toplumsal ilişki ve yapılar üzerindeki etkisini göstermesi bakımından da önemlidir. Bu yüzden göç olgusunun insanoğlunun psikolojik ve sosyolojik yapısı başta olmak üzere birey ve topluma dönük bütün koşullarını etkileyen bir olgudur (Ekici & Tuncel, 2015). Bu süreçten en çok etkilenen de çocuklardır. Göçmen çocuklar, ailelerinin *güvenlik, sosyalleşme, barınma, sağlık, eğitim ve istihdam* gibi sorunlarından doğrudan etkilenmekte ve bu durum çocukları yaşadıkları ülkede dezavantajlı konuma getirmektedir. Kültürel farklılık, sosyal güvenlikten yoksunluk, yoksulluk, eğitim seviyesinin düşüklüğü gibi etkenler bu süreci daha da pekiştirmektedir (Koşar & Aslan, 2020). Ayrıca mülteci ve göçmen öğrenciler kendi kültürlerinden farklı bir kültürde yaşarlar. Kendi kültürlerinden farklı bir okul sisteminde öğrenmeleri, birçok öğrenci için bir meydan okumadır. Brilliant (2000), göçmen öğrencilerin karşılaştığı kültürel farklılıkların genellikle aşırı olduğunu, ancak göçmenlerin kimliklerini korumak için biri okul ortamında diğeri evde olmak üzere iki dünyayı anlamak konusunda hassas bir denge kurmaları gerektiğini belirtmektedir. Bu iki dünyada yön bulmadaki başarısızlık, dezavantajlarıyla sonuçlanır: Ya çevrelerindeki büyük dünyaya yabancılaşırlar ya da orijinal kültürlerinden koparılırlar; her ikisinin de okul başarıları ve nihai kişisel ve mesleki gelişimleri üzerinde yıkıcı bir etkisi olacaktır (Weldegebiel, 2011).

Göçmenlerin eğitimi sadece kendilerini değil göç alan ülkenin geleceğini de yakından ilgilendiren bir konudur. Çünkü göçmenlerin eğitim seviyesi ve göç alan ülkedeki eğitim sistemindeki farklılıklar *ülkenin insan sermayesini* olumsuz olarak etkilemektedir (Koşar & Aslan, 2020). Göç, travmatik bir deneyim yaşayan çocuklar için zorlu bir tecrübedir. Türkiye'deki Suriyeli göçmenlerin göz ardı edilemeyecek bir kısmının okul çağında olması konun önemini daha da arttırmaktadır. Bu durum Suriyeli göçmenlerin beslenme, sağlık, güvenlik, temel bakım becerilerinin yanında eğitimle ilgili bazı ek tedbirlerin alınmasını zorunlu kılmaktadır. Eğitim göçmenler için yeni yaşam koşullarına ve yeni ortamlara uyum sağlamanın önemli araçlarından biridir. Bu çocukların eğitim olanaklarından yararlandırılması ve okul ortamında korunması amacıyla alınması gereken ya da alınan tedbirler arttırılsa da hala eğitim hayatından etkin bir şekilde faydalanmalarının önünde pek çok sorun bulunmaktadır. Hala okullaşamayan Suriyeli öğrencilerin sayısı bir hayli fazladır ve eğitime erişim sorunları da devam etmektedir. Göçmen öğrencilere verilmesi gereken eğitimin yöntemleri, zamanı, biçimi, içeriği, okul terklerinin azaltılması, eğitime devamın sağlanması gibi çok yönlü boyutlarıyla ele alınarak çözümlenmesi gereken bir sorunlar ağıdır.

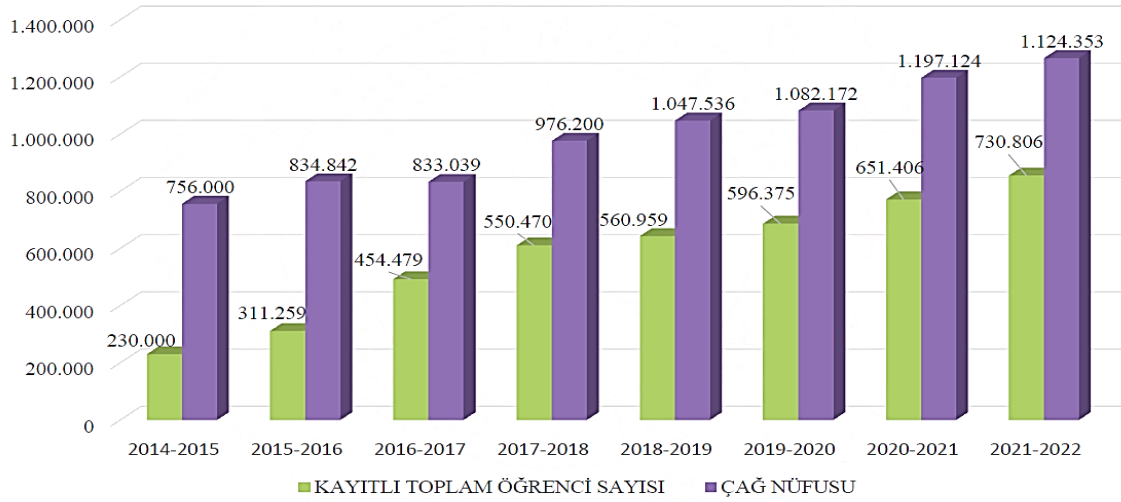
Bu araştırmada bu bağlamda Türkiye'nin geleceği için büyük önem arz eden göçmen nüfusun eğitimi konusunda yaşanan sorunların detaylı olarak ortaya konması amaçlanmıştır. Araştırmada 2011 yılından günümüze ülkemizdeki göçmen çocukların eğitimine dönük yapılan araştırmalar taranarak bir durum tespiti yapılmıştır. Bu araştırmada 2011 yılından itibaren göçmenlerin eğitim sorunlarına yönelik yapılan çalışmalar incelenerek bir durum tespiti yapılmıştır. Bu çalışma Göçmen ve yerel toplumların sosyal uyumunun sağlanmasında oluşturulacak politikalara ışık tutması ve hedef grupların eğitime katılımını etkileyen faktörlerin zengin bir şekilde anlaşılmasını sağlaması bakımından önemlidir. Bu araştırma ayrıca göçmen çocukların eğitime katılmama nedenlerini ortaya koyması bakımından önemlidir.

Göçmenlere Yönelik Eğitim Politikaları

2011 yılında Arap Baharı olarak adlandırılan süreçle birlikte Türkiye göz ardı edilmeyecek bir göç kitlesine ev sahipliği yapmaya başlamıştır. Kısa sürede gerçekleşen bu göç dalgasıyla Türkiye'de kültürel, sosyal, siyasal ve ekonomik alanda çeşitli etkileri olmuş ve olmaya devam etmektedir (Tuncel & Ekici, 2019). Ocak 2022 MEB'in e-Okul ve YÖBİS verilerine göre Suriye, Afganistan, Irak, Filistin, Somali ve Yemen uyruklu toplam 1.365.854 okul çağında bulunan öğrencilerin 1.124.353'ü Suriye uyrukludur. 1.124.353 Suriyeli öğrencinin 730.806'sının (%65) okullaştığı, 393.547'sinin (%35) ise okullaşmadığı görülmektedir. 118.083 okul öncesi öğrencilerin 40.547'si (%34,34'ü), 417.546 ilköğretim çağındaki öğrencilerin 313.695'si (%75,13'ü), 335.952 ortaokul çağındaki öğrencilerin 268.752'si (%80'ni), 252.772 lise çağındaki öğrencilerin 107.812'si (%42,65'i) okula devam ettiği görülmektedir (MEB, 2022).

Tablo 2. Yıllara Göre Ülkemizde Eğitime Erişimi Sağlanan Suriyeli Öğrenci Sayısı (MEB, 2022)

SINIF	E Okul Kayıtlı Öğrenci	YÖBİS Kayıtlı Öğrenci	Toplam	Eğitim Kademelerine Göre	Çağ Nüfusu Toplam	Kademelere Göre Toplam Çağ Nüfus	Kademeye Göre Yüzde
Okul Öncesi (5 yaş)	40.545	2	40.547	40.547	118.083	118.083	34,34%
1. Sınıf (6 yaş)	101.080	16	101.096	313.695	116.754	417.546	75,13%
2. Sınıf (7 yaş)	64.049	24	64.073		111.031		
3. Sınıf (8 yaş)	69.167	32	69.199		92.017		
4. Sınıf (9 yaş)	79.291	36	79.327		97.744		
5. Sınıf (10 yaş)	78.329	24	78.353	268.752	95.707	335.952	80,00%
6. Sınıf (11 yaş)	66.435	22	66.457		90.334		
7. Sınıf (12 yaş)	74.613	19	74.632		75.390		
8. Sınıf (13 yaş)	49.298	12	49.310		74.521		
9. Sınıf (14 yaş)	23.457	4	23.461	65.885	67.544	252.772	42,65%
10. Sınıf (15 yaş)	18.672	8	18.680		62.251		
11. Sınıf (16 yaş)	15.218	1	15.219		61.520		
12. Sınıf (17 yaş)	8.521	4	8.525		61.457		
Lise Hazırlık	19	0	19	19			
HEP (A, B, C ve D)	0	7.835	7.835	7.835			
Açık okullar	0	0	34.073	34.073			
Toplam Öğrenci Sayısı	688.694	8.039	730.806	730.806	1.124.353	1.124.353	65,00%

Tablo 3. Yıllara göre Ülkemizde Eğitime Erişimi Sağlanan Suriyeli Öğrenci Sayısı (MEB, 2022)

Açık okullara kayıtlı 34.073 öğrenci e-okul sistemine dahil edilmiştir.
 **Ocak 2022 e-Okul ve YÖBİS verileri

Göç yoğunluğunun artmaya yeni başladığı 2011 yılında bu yoğunluk geçici olarak değerlendirilmiş ve göçmenlere dönük uzun soluklu politikalar uygulamaya konmamıştır. Dönemin MEB Bakanı Ömer Dinçer mülteci öğrencilere dönük eğitimin kamplarda kendi öğretim programımıza göre verildiğini ve bu çocuklara Türkçe öğretmek gibi bir amaçlarının olmadığını belirtmiştir. 2013 yılının ortalarından itibaren ise bu misafirliğin kalıcı olduğunun anlaşılmasıyla mültecilere dönük yeni düzenlemelere gidilmiştir. 26 Eylül 2013'te MEB tarafından yayınlanan "Ülkemizde Geçici Koruma Altında Bulunan Suriye Vatandaşlarına Yönelik Eğitim Öğretim Hizmetleri" genelgesi göçmenlerin kalıcı olduğunun ve göçmen öğrencilere yönelik uzun dönemli politikaların uygulanacağını ilanı niteliğindedir. Genelgede Türkçe öğrenmek isteyenlere dönük gerekli olanakların oluşturulacağı ve göçmen öğrencilere dönük müfredatın içeriğinin Millî Eğitim Bakanlığının kontrolü altında Suriye Ulusal Koalisyonu Yüksek Eğitim Komisyonunca hazırlanacağı ifade edilmektedir (Özcan, 2018).

2014 yılında ilk kapsamlı düzenleme olan "6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK)" yürürlüğe girmiştir. Bu kanun kapsamında 2014 Ekim ayında "Geçici Koruma Yönetmeliği" oluşturulmuştur. Bu yönetmelikle kamplarda ya da kamp dışındaki göçmenler sosyal yardım, eğitim ve sağlık hizmetlerine erişim sağlama hakkını edinmişlerdir. Yine bu yönetmelik kapsamında MEB 2013 yılında çıkardığı yönetmeliğin kapsamını genişleterek "Yabancılar Yönelik Eğitim-Öğretim Hizmetleri" başlıklı 2014/21 sayılı genelgeyle göçmen çocukların eğitim hizmetleri standarda bağlanarak güvence altına alınmış, genelge ile ilgili hususlar Bakanlık ve İl Millî Eğitim Müdürlüğünce yürütülmeye başlanmıştır. Türkiye'deki göçmen öğrencilerin eğitimi konusunda en üst yetkili organ Millî Eğitim Bakanlığıdır. 2016 yılında Millî Eğitim Bakanlığı Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü çatısı altında Göç ve Acil Durum Daire Başkanlığı kurulmuştur (Aksoy, 2020).

2011 Yılından beri göçmen çocukların eğitimiyle ilgili birçok strateji geliştirilmiştir. Bu konuda YÖK, MEB ve AFAD çeşitli konularda iş birliği yapmaktadır. MEB tarafından 26 Eylül 2013 tarihinde yayınlanan "Ülkemizde Geçici Koruma Altında Bulunan Suriye Vatandaşlarına

Yönelik Eğitim Öğretim Hizmetleri” genelgesi ile eğitim uygulamalarında ülke çapında bir standart oluşturulmaya çalışıldı. MEB ve UNICEF iş birliğiyle hazırlanan “*Geçici Koruma Statüsündeki Bireylere Yönelik Rehberlik Hizmetleri Kılavuz Kitabı*” ile göçmen öğrencilerin kayıp kuşak olmalarını önlemeye ve kültür/dil farklılığından kaynaklanan sorunlara yönelik farkındalıklar oluşturulmaya çalışılmaktadır (Şahin H. , 2020).

MEB, ilk ve orta öğretim seviyesindeki göçmen öğrencilere dönük iki tip eğitim fırsatı sunmaktadır. İlk uygulama Türkçe bilen göçmen öğrencilerin Türk Milli Eğitiminin eğitim programıyla Türk öğrencilerle birlikte eğitim aldıkları “*kaynaştırma eğitimi*” yaklaşımıdır (Şahin & Aydemir, 2018). İçermeci eğitim olarak da bilinen bu uygulama ilk kez zihinsel engelli öğrencilerin akranlarıyla aynı sınıfta eğitim almaları olarak ortaya çıkmış, sonraki yıllarda dezavantajlı çocukların eğitiminde kullanılan bir uygulama haline gelmiştir. Bu uygulamayla dezavantajlı çocukların dışlanmamasını ve toplumsal entegrasyonu hızlandırmayı amaçlamaktadır (Yurdağül & Tok., 2018). Diğer uygulama ise MEB’e bağlı okullarda göçmen öğrencilere dönük geçici eğitim merkezleridir (GEM). Burada Suriye’de savaş öncesi uygulanan müfredata Türkçe dili ilave edilmiştir. Bu müfredat Türk akademisyenler ve Suriyeli öğretmenlerce hazırlanmıştır. Yine halk eğitim merkezleri gibi yaygın eğitim kurumlarında göçmenlere yönelik eğitim hizmeti verilmektedir (Şahin & Aydemir, 2018). Türkiye çapında 370 GEM’de toplamda ortalama 280 bin göçmen öğrenci eğitim görmektedir. “*MEB’in 2014/21 sayılı Yabancılar Yönelik Eğitim Öğretim Hizmetleri*” başlıklı genelgesinde, Türkiye’de yaşayan tüm göçmen öğrencilerin GEM’lerde ya da yükseköğretim kurumları hariç MEB’e bağlı her tür ve derecedeki eğitim kurumlarında eğitimlerini sürdürebilecekleri belirtilmiştir. Göçmen öğrencilerin okula kayıt yaptırabilmelerinin tek koşulu ise kendilerine ait bir yabancı kimlik numarasına sahip olmaktır. Yabancı kimlik numarası olmayan öğrencilere ilgili kurum tarafından “yabancı tanıtma belgesi” düzenlenerek istenilen okul türüne kayıt yaptırmaları sağlanacaktır. Yabancı kimlik numarası bulunanların kayıtları e-okul üzerinden yapılabiliyorken, olmayanların kayıtları “*Yabancı Öğrenci Bilgi İşletim Sistemi (YÖBİS)*” üzerinden yapılmaktadır.

Yöntem

Alanyazın taraması olarak yapılan bu çalışmada ülkemizde bulunan okul çağındaki sığınmacı, mülteci ve göçmenlerin eğitimine yönelik araştırmalar taranarak konuyla ilgili çözülmesi gereken problemlerin ortaya konulması amaçlanmıştır. Bu doğrultuda 2011-2022 yılları arasında yapılan akademik çalışmalar toplanmıştır. Çalışmalara google akademik arama motoru ve Ulakbim veri tabanından “*sığınmacı eğitimi*”, “*mülteci eğitimi*”, “*göçmen eğitimi*” anahtar kelimeleriyle ulaşılmıştır. Araştırmaya sadece Türkiye’deki sığınmacı, mülteci ve göçmenlerin eğitim alanında karşılaştıkları sorunları ele alan çalışmalar dahil edilmiş ve ilgili kritere uygun olan 20 makale taranmıştır.

Bulgular ve Yorumlar

Bu bölümde göçmen öğrencilerin eğitim süreçlerinde yaşamış oldukları sorunlar, *eğitim politikalarına yönelik sorunlar, dil-iletişim sorunu, eğitime erişimi engelleyen faktörler, okul dışı*

sorunlar, kültürel sorunlar başlıkları altında değerlendirilerek olası çözüm yolları ortaya konmaya çalışılmıştır.

1. Eğitim Politikalarına Yönelik sorunlar

Araştırmaların çoğunda daha önce göçmen öğrencilerin yaşamış oldukları *çatışma ve iç savaştan dolayı* okullarda herhangi bir *psikolojik destek almadıkları* belirtilmiştir. Göçmen öğrencilerin yaşadıkları travma sonucu psikolojileri bozuk olduğundan okul ortamlarına uyumda çeşitli sorunlar yaşadığı görülmüştür (Börü & Boyacı, 2016; Çelik, 2018; Emin, 2018; Eren, 2019; Karaağaç & Güvenç, 2019; Gökmen, 2020; Sarier, 2020; Şahin H. , 2020; Arslan & Ergül, 2021; Tosun, 2021). Sarier'in (2020) çalışmasında travma yaşayan çocukların *tank, silah, savaş, yıkıntı, bomba, ölüm* gibi kavramları günlük hayatta sık kullandıkları belirtilmiştir. Araştırmada göçmen öğrencilerin yaşamış oldukları travmadan dolayı *okula yabancılaştıkları, kimseye güvenmedikleri, şiddete başvurdukları, saldırgan oldukları, özgüven eksiklikleri, utangaç, içe kapanık ve üzüntülü oldukları* ifade edilmiştir. Bu sorunlarla bağlantılı olarak sınıf ortamında *düşük hazır bulunuşluk, devamsızlık, ödev yapmama, sınavlarda başarısızlık, mutsuzluk, öğrenilmiş çaresizlik, hayal kırıklığı, okuduğunu anlayamama, sözel derslerde zorlanma, sıkılma, ders dışı konuşma, dersten kopukluk, parmak kaldırmama, hayallere dalma, derse ilgi göstermeme* gibi sorunlar sıralanmıştır. Tüm bu sorunlar bir araya geldiğinde öğrencilerin *dersten koştukları, devamsızlık yaptıkları, ödev yapmadıkları, sınavlarda başarısız oldukları, okuduklarını anlayamadıkları, derslerde sıkıldıkları, dersin huzurunu bozdukları, derslerde ders dışı konular üzerine konuştukları* bulgularına ulaşılmıştır (Sarier, 2020). Çalışmalarda; bu çocukların daha çok psikolojik yardım alabilmesi amacıyla yeterince psikolojik danışman görevlendirilmesi ve mekanizmaların iyileştirilmesi önerilmektedir. Ayrıca bu çocuklar psikolojik destek merkezlerine yönlendirilse de destek alıp almadıkları takip edilmemektedir. Bu konuda psikolojik destek veren kurumla okul arasında bir irtibat mekanizması geliştirilmesi ve psikolojik destek verilen öğrencilerle ilgili bilgi paylaşımı yapılması gerekmektedir. Böylece okul idaresi ve öğretmenler okul ortamında öğrencinin durumu ile ilgili daha hassas yaklaşması sağlanacaktır. Buna ek olarak, devlet okullarında ve GEM'lerdeki göçmen öğrencilerin bulunduğu sınıflarda öğrenci mevcutlarının azaltılması ya da bu sınıflara daha çok öğretmen görevlendirilmesi gerektiği de önerilmektedir. Yurdağül ve Tok'a göre (2018); öğretmenler tarafından göçmen çocuklara verilecek sosyal destek onların gelişim hazır bulunuşlukları açısından büyük önem arz etmektedir. Bu yüzden öğretmenler okul içerisinde bu öğrencilerin duygusal problemlerinin farkında olmalı ve onlara bu hassasiyetlerine göre yaklaşmalıdırlar. Bu bulgular Koşar ve Aslan'ın (2019) çalışmalarıyla örtüşmektedir ve sağlam bir psikolojiye sahip bireylerden eğitim adına alınacak verim daha yüksek olur.

Eren'in (2019) çalışmasında göçmen öğrencilere Türkçe eğitimine yönelik destekleyici kursların dışında diğer ders ve konularda *başarıyı artırıcı* bir destek verilmediği ve herhangi bir takviye eğitimi almadıkları görülmektedir. Yurdağül ve Tok'a göre (2018); öğrencilerin okul içi başarısını arttırmaya dönük destekleme ve yetiştirme kurslarının sayısı arttırılmalıdır. Çalışmalarda ayrıca göçmen öğrencilere dönük Bireyselleştirilmiş Eğitim Programı veya çocuğun seviyesi belirlenerek eksik akademik yönlerinin belirlenmesiyle oluşturulan bireysel

planlar hazırlanmasına yönelik fikir birliği bulunmaktadır. Bu öğrencilere ek yetiştirme programları ya da kapsayıcı eğitime tabi tutulması, akademik seviyesi çok düşük öğrencilere ise özel şubeler açılması önerilmektedir. Normal ders saatleri içerisinde göçmen öğrencilere zaman ayıramayan öğretmenler bu açığı kapatmak amacıyla ek dersler yapabilecekleri şubeler açabilmeleri sağlanmalıdır.

Sarıer'in (2020) göçmenlere dönük eğitiminin işleyişi başlıklı alt temasında göçmen öğrencilere yönelik bir müfredatın olmadığı, dersliklerin aşırı kalabalık olduğu, eğitim planlamasında eksikler olduğu, bu öğrencilerin telafi eğitimi ile ilgili özel dokümanların olmadığı, çocukların eğitime erişim ve yerleştirilmesi gibi eğitimin yönetimi ve planlamasında çeşitli sorunların bulunduğu bulgularına ulaşılmıştır. Koşar ve Aslan'ın (2020) göçmen öğrencilerin sorunlarına ilişkin çalışmasında *plansız göçmen yerleştirme politikaları* göçmen çocukların durumunu etkileyen faktörler arasındadır. Plansız yerleşmeler bazı göçmenlerin uyum programlarına katılmamasına, çarpık kentleşmeye neden olmaktadır. Koşar ve Aslan'a (2020) göre; herhangi bir alt yapı olmadan göçmenlerin plansız bir şekilde yerleştirilmesi politikası yardımların da hedefine ulaşamamasını sağlamaktadır. Göç alan ülke gerek hedef nüfusun entegrasyon problemlerinin çözümüne gerekse rastgele yerleştirme politikasına yönelik gerekli düzenlemeleri yapmalıdır. Göçmen öğrencilerin bulunduğu sınıfların mevcutlarının azaltılmasına dönük mevzuat değişikliklerinin yapılması, öğretmenlerin bu öğrencilere daha çok zaman ayırmasını sağlayacağı yönünde de fikir birliği bulunmaktadır.

Öğretim materyali sorunu, göçmen öğrencilerin başarılarını engelleyen önemli faktörler arasında sıralanmıştır (Tanrıku, 2017; Eren, 2019; Karaağaç & Güvenç, 2019; Sarier, 2020; Şahin H. , 2020; Tosun, 2021). Eren'nin (2019) çalışmasında göçmen öğrencilere sağlanan kitapların öğrencilerin seviyelerine uygun olmadığı, nitelik olarak yetersiz olduğu, öğretmenlerin kendi başına bu öğrencilere yönelik program hazırlamak zorunda bırakıldıkları, öğretim materyallerinin ihtiyacı karşılamadığı ve amacına uygun olmadığı belirtilmiştir. Çalışmalarda göçmen öğrencilerin eğitiminde kullanılan ders araç/gereçlerinin içerik bakımından düzenlenerek geliştirilmesi yönünde fikir birliği bulunmaktadır. Ayrıca ders materyal ve araç/gereçlerin göçmen öğrencilerin seviyelerine uyarlanarak ek materyallerle takviye edilmesi gerekmektedir. Çalışmalar bir bütün olarak değerlendirildiğinde öğretim materyallerinin MEB ve YÖK işbirliğiyle, dil öğrenmeye özendirici içeriklerde sürece dahil edilerek, çocukluk ve yetişkinlik süreçlerinin de ayrı ayrı ele alınmak suretiyle sürdürülmesi büyük önem arz etmektedir. Bu içerikler hazırlanırken daha önce göç almış ve başarılı çalışmalar yürütmüş ülkelerin öğretim materyali hazırlama süreçlerinin örnek alınarak yürütülmesi önerilmektedir.

Öğretmen niteliği ve eksikliği araştırmalarda öncelikli olarak dile getirilen sorunların başında gelmektedir (Eren, 2019; Karaağaç & Güvenç, 2019; Şahin H. , 2020; Tosun, 2021). Göçmen öğrencilerin eğitiminde Türk ve Suriyeli öğretmenler görev yapmaktadır. Geçici Eğitim Merkezlerinde görev yapan Suriyeli öğretmenlerin niteliği konusunda sorunlar bulunmaktadır. Türkiye'de görev yapan öğretmenlerin pedagojik formasyon veren bir

okuldan ya da eğitim fakültesinden mezun olması bir zorunluluk iken Geçici Eğitim Merkezlerinde (GEM) çalışan Suriyeli öğretmenlerde böyle bir zorunluluk aranmamaktadır. GEM'lerde çalışan Suriyeli öğretmenlerin diplomalarını savaş sırasında kaybetmesinden dolayı hangi eğitim kademesinden mezun olduğunu ispatlamada sıkıntı yaşamaları gibi sorunların olduğu, birçoğunun öğretmenlik formasyonuna sahip bir okuldan mezun olmaması gibi sorunlar gözlemlenmiştir. Araştırmada ayrıca göçmen öğrencilerin eğitiminde görev alan öğretmenlerin herhangi bir hizmet içi eğitimden geçirilmediğine dikkat çekilmiştir (Tosun, 2021). Eren'in (2019) çalışmasında göçmen çocuklara yönelik olarak verilen eğitim etkinliklerinde görev alan öğretmenlerin daha önce herhangi bir hizmet içi eğitime tabi tutulmadıkları ve bir takım beceri ve eksiklerinin olduğuna dikkat çekilmiştir. Öğretmenlerin büyük bir kısmının eğitim aldıkları fakültelerde yabancı öğrencilere nasıl eğitim vereceklerine yönelik bir eğitim almadıklarına vurgu yapılmıştır. Bu durumda öğrencilerin kendi yöntemlerini kendilerinin bulmasına ittiği ya da kendileri araştırarak yöntemler geliştirdikleri belirtilmiştir. Şahin'in (2020) çalışmasında göçmen öğrencilerin eğitiminde öğretmenlerin yeterli bilgi düzeyine sahip olamamasından dolayı çocukların yanlış yönlendirildiğinin üzerinde durulmaktadır. Sarier'in (2020) öğretmen yeterlik durumu başlıklı alt temasında göçmen öğrencilerin eğitiminde görev alan öğretmenlerin bu konuda teorik eğitimler almadıkları, seminer, kurs gibi faaliyetler düzenlenerek bilgilendirilmedikleri bulgularına ulaşılmıştır. Çalışmalar göçmen öğrencilerin eğitiminde görev alan öğretmenlerin yeterliliklerinin artırılması amacıyla hizmet içi eğitim faaliyetlerinin düzenlenmesi gerektiği noktasında fikir birliği bulunmaktadır. Bu eğitim etkinliklerinin içeriğinin belirlenmesinde özenli davranılması, zaman ayarlamasının verimli olacak şekilde düzenlenmesi ve özellikle alanında uzman öğretmenlerce verilmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Ayrıca bu eğitim faaliyetlerinin sadece göçmenlerin eğitiminde görev alan öğretmenlerle yetinilmemesi gerektiği, bunun öğretmen yetiştiren fakültelerin öğretmen yetiştirme süreçlerine ve öğretmen yetiştirme müfredatına dahil edilerek biçimlendirilmesi gerektiği belirtilmektedir.

2. Dil-İletişim Sorunu

Göçmen çocukların eğitiminde karşılaşılan en büyük sorun *dil-iletişim* sorunudur. Dil iletişim sorunsalı sosyal ve okul çevresinde göçmen çocukların sorun yaşamalarına sebep olmaktadır (Börü & Boyacı, 2016; Tanrikulu, 2017; Çelik, 2018; Emin, 2018; Ünal, Taşkaya, & Ersoy, 2018; Şahin & Aydemir, 2018; Yurdağül & Tok., 2018; Aykut, 2019; Eren, 2019; Gökmen, 2020; Koşar & Aslan, 2020; Şahin H., 2020; Arslan & Ergül, 2021; Tosun, 2021; MEB, 2022). Börü ve Boyacı'nın (2016) çalışmasında göçmen öğrencilerin dil yetersizliğinden dolayı dersleri anlamakta zorlandıkları, Türkçe dil seviyelerinin özellikle üst eğitim kademeleri için yetersiz olduğuna ve bu durumun çocukları sınıf tekrarına kadar götürdüğüne dikkat çekilmektedir. Yurdağül ve Tok'un (2018) çalışmasında göçmen öğrencilerin sınıfta motivasyon problemleri yaşadıkları, dersi anlamadıklarından dolayı öğretmen ve arkadaşlarına karşı agresif bir tutum içerisinde oldukları, sınıfta gürültü yaparak öğretmenin sınıf hakimiyetini olumsuz bir şekilde etkiledikleri dil sorunu ile bağlantılı sorunlar arasında sıralanmıştır. Koşar ve Aslan'ın (2020) göçmen öğrencilerin sorunlarına ilişkin çalışmasında göçmen çocukların dil

iletişim sorunlarından dolayı Türk eğitim sistemine uyum sağlamada zorlandığı belirtilmektedir. Dil-iletişim problemine bağlantılı olarak göçmen çocuklar başarısız, kuralsız ve disiplinsiz olmakta, bu öğrencilerden istenilen dönütler alınamamakta, geç gelme ve devamsızlık sorunları sürekli engel teşkil etmektedir. Sarier'in (2020) araştırmasında göçmen çocukların dil sorunu ile bağlantılı olarak kelimeleri anlamlandırma ve telaffuz etmede zorlandıkları, dertlerini anlatamadıkları, konuşmakta zorlandıkları, kendilerini ifade edemedikleri sonucuna ulaşılmıştır. Tanrikulu'nun (2017) araştırmasında Türkçe bilmeyen öğrencilerin eğitimde yaşadıkları sorunlar sebebiyle eğitim hayatlarını noktaladıkları belirtilmektedir. Ayrıca Türkçe eğitimi veren öğretmenlerin yabancılara Türkçe öğretimi ile ilgili herhangi bir eğitim almamaları vurgulanan diğer hususlardandır. Eren'in (2019) çalışmasında göçmen çocukların Türkçeyi konuşma ve anlamadaki yetersizliklerinden dolayı ders başarıları olumsuz şekilde etkilenmektedir. Yurdağül ve Tok'a göre (2018); bu sorunun üstesinden gelenebilmesinin yollarından birisi göçmen öğrencilere Türkçeyi olabildiğince hızlı bir şekilde öğretmektir. Ayrıca bu konuda ailelerin kendileri de dil eğitimi konusunda teşvik edilmelidir. Eren (2019) göçmen öğrenci ve aileler için kültürel etkinlikler de düzenlenmek suretiyle öğrenci ve ailelerin Türkçeyi kullanma uygulamalarının artırılması gerektiğine ulaşılmıştır. Bu bulgular Koşar ve Aslan'ın (2020) çalışmasıyla da örtüşmektedir. Eğitim dili öğretilmeden eğitimden istenilen seviyede verim beklenemez. Çünkü araştırma bulguları göçmen öğrencilerin ders etkinlikleri içerisinde en çok bir kez ya da hiç derse katılmadıklarını ortaya koymaktadır. Bu konuda çalışmalarda ayrıca sınıf mevcutlarının azaltılarak bu öğrencilere dil gelişimi yönünde daha fazla zaman ayrılması gerektiği, göçmen öğrencilerin eğitiminde görev alan öğretmenlere bu konuda hizmet içi eğitim verilmesi gerektiği, eğitim fakültelerinde yabancı öğrencilerin eğitimine yönelik öğretmen adaylarına çok kültürlülük eğitimi verilmesi gerektiği ve farkındalıklarının artırılması gerektiği konusunda fikir birliği bulunmaktadır. Karaağaç, Cirit ve Güvenç'in (2019) çalışmaları da bu çalışmalarla örtüşmektedir. Yukarıdaki çalışmalar bir bütün olarak değerlendirildiğinde, öğretmenlerin ders işleniş esnasında dil-iletişim sorunu nedeniyle öğrenme güçlüğü yaşayan öğrencilere yönelik olarak *grupla öğretim, gerçek eşyalar, görsel araç tekniklerinden* daha çok faydalandığı durumlarda etkili öğrenme gerçekleştirilebilmektedir. Ayrıca dil-iletişim sorunu olan aile ve öğrencilere sivil toplum kuruluşları yada devlet desteğiyle ücretsiz dil kursları açılması, bu kurslarda Arapça bilen Türk öğretmenler ve göç veren ülke kökenli Türkçe bilen öğretmenlerin görevlendirilmesi önerilmektedir. Bu konuda eğitim kurumların Türkçe dil hazırlık sınıfları açılması dil-iletişim sorununa yönelik alternatifler arasında sıralanmıştır. Kerim, Taşkaya ve Ersoy (2018), göçmen öğrencilerin Türkçe iletişim becerilerini arttırmak amacıyla Türk öğrencilerle "body" sisteminin oluşturulmasını önermektedir. Askerlikte kullanılan bu sistemde göçmen öğrenci ve Türk öğrenci ikiyeşerli şekilde grublanılarak konuşma becerilerinin arttırılabileceği belirtilmektedir. Bu konuda üniversite ve eğitim kurumlarında kitap okuma, film izleme gibi sosyal aktivitelerin arttırılmasının dil gelişimini destekleyeceği ifade edilmektedir.

3.Eğitime Erişimi Engelleyen Faktörler

Tanrıkulu'nun (2017) çalışmasında özellikle Suriyeli nüfusun yoğun olduğu bölgelerde ebeveynlerin öğrencilerini okula kaydettirmede zorlandığı belirtilmektedir. Bazı aileler bazı şehirlerdeki okullarda boş kontenjan bulunmamasından dolayı çocuklarını okula kaydettirememektedir. Koşar ve Aslan'ın (2020) göçmen öğrencilerin sorunlarına ilişkin çalışmasında bu duruma plansız göçmen yerleştirme politikalarının neden olduğunu belirtilmektedir. Yine Tanrıkulu'nun (2017) çalışmasında okula kaydolmak için giden göçmen öğrencilerden ilave belgeler istenilmekte ve bu durumda öğrencilerin kaydolma sürecini uzun süreler geciktirmekte, ebeveynler bürokratik süreçlerden yorulmakta ve çocuklar okula devam etme motivasyonlarını kaybetmektedir.

MEB 'in 2022 Ocak ayında yayınladığı verilere göre Suriyeli göçmenlerin üçüncü bir ülkeye göç etme düşüncesinden ve uzun süre çocuklarını okul dışı kalmasından dolayı çocuklarına okula kayıt yaptırmada direnç gösterdikleri görülmektedir. Bu durum Börü ve Boyacı'nın (2016) araştırmasında da desteklenmektedir. Ailelerin maddi olanaksızlıklarından çocuklarını farklı işlerde çalıştırdıklarından dolayı okula gönderememelerine çoğu araştırmada değinildiği görülmektedir (Börü & Boyacı, 2016; Tanrıkulu, 2017; Karaağaç & Güvenç, 2019; Gökmen, 2020; Koşar & Aslan, 2020; Arslan & Ergül, 2021). Koşar ve Aslan'ın (2020) göçmen öğrencilerin sorunlarına ilişkin çalışmasında ailelerin kalabalık nüfuslu oluşu, ailelerin sokak yaşamına bağımlı olması, ailelerin maddi olanaksızlıklarından dolayı çocuk işçiliğinin yaygın olması gibi nedenlerle göçmenler çocuklarının ısınma, giyim, beslenme, temizlik, sağlık ve eğitim konularında zorlanması eğitime erişimi engelleyen sorunlar olarak sıralanmıştır. Temel ihtiyaçlar Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisinde ilk sıralarda yer almaktadır. İlk basamağı gerçekleştiremeyen bireyler diğer basamağa geçemezler, bu yüzden ısınma, giyim, beslenme, temizlik, sağlık gibi doğal ihtiyaçlar gerçekleştirilmeden eğitime odaklanılamaz. Suriyeli aileler düşük kira ödemelerinden dolayı birkaç aileyle birlikte yaşamayı tercih etmektedir. Göçmenlerin ısınma, giyim, beslenme, temizlik, sağlık gibi doğal ihtiyaçları karşılanarak diğer bireylerle eşit koşullar sağlanmalıdır. Göçmenlerin çocukları denetime tabi tutularak çocuk işçiliğinin önüne geçilmelidir. Anne babanın eğitimsiz ve ilgisiz olması çocuğunun akademik başarısını takip edememesine sebep olmaktadır. Ailede kendisini ifade etme hakkı bile verilmeyen çocuklarda kendisini başarısız ve değersiz hissetmesini sağlamaktadır. Eren (2019) çocuk işçiliğinin sayısal olarak fazla olmasının altında ebeveynlerin işsizliğinin yattığını belirtmektedir. Bu durum göçmenlere yönelik olarak gerçekleştirilen yardım faaliyetlerinin amacına ulaşım ulaşmadığı konusunu düşündürmektedir. Çalışmalarda göçmen öğrenciler en az bir kurumdan, bazıları ise birkaç kurumdan düzenli şekilde maddi yardım aldıkları vurgulanmaktadır. Buna ek olarak bu çocukların okul ihtiyaçları da karşılanmaktadır. Fakat yapılan maddi desteklerin çok koordine olmadığı ya da dengesiz dağıldığına yönelik görüşler ileri sürülmektedir. Börü ve Boyacı (2016) eğitimde fırsat eşitliği ilkesi göz önünde bulundurularak göçmen ailelerin ekonomik koşullarının iyileştirilmesinin önemine dikkat çekmektedir.

4. Okul Dışı Sorunlar

Araştırmaların neredeyse tamamı ebeveynlerin çocuklarının eğitime erişiminin sağlanmasında, takibinde veli desteğinin yetersiz olduğuna dikkat çekmektedir. Araştırmalarda ayrıca göçmen çocukların ailelerinin yaşamış oldukları ekonomik sorunlardan dolayı çocuklarını çalıştırmak zorunda kaldıkları, uygunsuz hayat standartları altında yaşadıkları, bunun da göçmen öğrencilerin eğitimlerini olumsuz şekilde etkilediği görülmüştür (Börü & Boyacı, 2016; Çelik, 2018; Emin, 2018; Aykut, 2019; Eren, 2019; Karaağaç & Güvenç, 2019; Koşar & Aslan, 2020; Sarier, 2020; Arslan & Ergül, 2021). MEB 'in 2022 Ocak ayında yayınladığı veriler Suriyeli göçmenlerin ekonomik yetersizlikler nedeniyle çocuklar ortaokul eğitiminin ardından aile bütçesine katkıda bulunduğu lise ve sonrası eğitime devam etmedikleri belirtilmiştir. Koşar ve Aslan'ın (2020) göçmen öğrencilerin sorunlarına ilişkin çalışmasında kalabalık aile yapısı, göçmen çocuklara ders çalışmak için uygun eğitim ortamlarının sağlanamamasına neden olduğu belirtilmektedir. Okula gönderilen öğrencilere maddi destek verilmesinden dolayı, öğrencilerin sadece bu yardımdan faydalanmak amacıyla okula gönderilmesi öğrencinin eğitim almak gibi bir amaç gütmeyeceğini göstermesi bakımından önemlidir. Göçmen öğrencilerin okul dışı zamanlarını eğitim amaçlı değerlendirmemesi, kitap okuma alışkanlıklarının olmaması akademik kaynaklı sorunlar arasındadır. Ayrıca savaş sonucu yaşamış oldukları travmadan dolayı yaşadıkları olaylar karşısında problemlerini şiddetle çözebileceklerini düşünmeleri okul dışı sorunlar arasında sayılmıştır. Göçmen öğrencilerin maddi destek verilmesinden dolayı okula gönderilmesinin okulun görev ve misyonuyla çelişen bir durum olduğu, okulun asıl amacından saptırılarak okul ve yardım arasında bir köprü vazifesi gördüğü, bu durumun da öğrencilerin başarısında önemli bir etken olduğu vurgulanmıştır. Öğrenciler bu şekilde okulu ve okulda yapılan etkinlikleri önemsememeleri, okuma yazma gibi temel konuların bile öğrenilmesini zorlaştırdığı belirtilmektedir. Ailelerin eğitim süreçlerine dahil edilebilmesi için ebeveyn farkındalığının artırılmasına yönelik kültürel aktiviteler artırılmalıdır.

Sarier'in (2020) çalışmasında göçmen öğrencilerin ailelerinin çocuklarının eğitim geleceğine yönelik bir beklentilerinin olmadığı, okul iletişimlerinin zayıf olduğu, veli toplantılarına bile katılmadıkları belirtilmiştir. Aileler genel olarak beslenme sıkıntısı ve barınma sorunu yaşadıkları düşük ücretli işlerde çalıştırdıklarından dolayı okul çağındaki çocuklarını kâğıt toplama ve mendil satma gibi işlerde çalıştırdıkları belirtilmiştir. Yine araştırmada ailelerin çocuklarının sorunlarıyla ilgilenmemeleri, aile içerisinde fiziksel istismar, kalabalık aile, aile içi şiddet, aile içi iletişimsizlik ve kavga gibi aile içi sıkıntıların yaşandığı görülmüştür. Koşar ve Aslan'a (2020) göre; ebeveynlerin çocuklarını yakından takip etmemesi eğitim-öğretim faaliyetlerindeki verimin düşmesini neden olmaktadır. Velinin bu konularda bilinçlendirilmesi sağlanarak öğrencilerden daha yüksek düzeyde verim alınabilir.

5. Kültürel Sorunlar

Literatür göçmen öğrencilerin kültürel farklılıklardan dolayı okula uyum sorunu yaşadıkları noktasında hem fikirdir. Göçmen öğrencilerin kültürel farklılıklardan ötürü okul

ortamına kendilerini yabancı hissettikleri, akranlarıyla kaynaşamadıkları vurgulanan sorunlar arasında sıralanabilir (Börü & Boyacı, 2016; Karasu, 2017; Tanrikulu, 2017; Çelik, 2018; Emin, 2018; Tanrikulu, 2018; Yurdağül & Tok., 2018; Aykut, 2019; Eren, 2019; Karaağaç & Güvenç, 2019; Gökmen, 2020; Koşar & Aslan, 2020; Sarier, 2020; Arslan & Ergül, 2021; Tosun, 2021). Börü ve Boyacı'nın (2016) araştırmasında öğrenciler okul ortamında kendilerini dışlanmış hissettiklerinden bu durumun bu öğrencileri gruplaşmaya ittiğine dikkat çekilmiştir. Şimşek ve Kula'nın (2018) çalışmasında eğitim kurumlarında çok kültürlü yapıyı destekleyen, kültürel normların ortak yönlerine vurgu yapan, kültürlerarası etkileşime olanak tanıyan, göçmen öğrencilerin okula ve sosyal çevreye uyum ve entegrasyonunu kolaylaştırıcı eğitim programının olmadığı ortaya konmaktadır. Eren'in (2019) çalışmasında göçmen çocukların Türk öğrencilerle ve diğer akranlarıyla ilişkilerinde sorunlar yaşadığı, arkadaşlık kurmada zorlandıkları ifade edilmiştir. Koşar ve Aslan'ın (2020) göçmen öğrencilerin sorunlarına ilişkin çalışmasında Türk aile sisteminden farklı bir şekilde göçmenlerin sokak hayat tarzını benimsemiş olmaları, kültür farklılıkları, dışlanmaları, Türkiye'ye kendilerini ait hissetmemeleri gibi eğitime yansıyan sosyal farklılıktan kaynaklı sorunlar bulunmaktadır. Etnik köken farklılıklarından dolayı göçmen çocukların Türk eğitim sistemini benimsememeleri eğitime olumsuz olarak yansımaktadır. İnanç ve değer yapılarındaki farklılıklar ve Türk İnkılaplarının benimsenmemesi bu durumun belirgin örneklerindedir. Göçmen öğrencilerin aile yapılarından dolayı hırsızlık, suçluluk ve utanma duymamaları, ahlaki sorunlar olarak tespit edilen olumsuz davranışlardandır. MEB 'in 2022 Ocak ayında yayınladığı verilerde yine Suriyeli ailelerin geleneksel yapıları ve buna bağlı davranışlarının eğitimin önündeki en önemli engeller olarak gösterilmiştir. Sarier'in göçmen öğrencilerin sosyo-kültürel sorunlarına yönelik ulaşılan verilerde öğretmenler göçmen öğrencilerden sınıf-okul malzemelerine zarar verme, akran zorbalığı, şiddet, sınıf içi çatışma, uyumsuzluk, sosyalleşememe, küfürleşme, davranış bozuklukları, kurallara uymama, söz dinlememe gibi çeşitli disiplin sorunlarına maruz kaldıkları vurgulanmıştır. Ayrıca aynı çalışmada göçmen öğrencilerin dışlanma alt başlığı altında ötekileştirme, ayrımcı söylemler, ırkçılık, etkinliklere dahil edilmeme, kabullenememe, önyargı, azınlık psikolojisi; gruplaşma alt başlığı altında uyruğa bağlı gruplaşma, çeteleşme bulgusuna ulaşılmıştır. Tosun'un (2021) çalışmasında öğretmen adaylarına eğitim fakültelerinde çok kültürlü eğitime dönük dersler verilmediği görülmüştür. Yurdağül ve Tok'a göre (2018); okullarda öğrencilerden velilere, yöneticilerden öğretmenlere kadar çok kültürlülük eğitimi verilerek bu konuda onların kültürel farkındalık düzeyleri arttırılmalıdır. Koşar ve Aslan'a (2020) göre; göç alan ülke toplumsal uyumunu sağlamaya dönük hedef kitleye dil programları, uyum ve bilgilendirme programları gibi faaliyetler düzenlemelidir. Buna yönelik bir standart oluşturmak için de göç alan ülkenin bu konuya dönük yasal düzenlemeleri de uygulamaya koyması gerekmektedir. Bu konuda toplumun tepkisini de önlemeyi de kapsayan ve konuya bütüncül bakan mülteci politikaları uygulamaya konmalıdır. Bir proje yapılmak suretiyle göçmen öğrencilerin toplumdan dışlanma ve ötekileştirmenin önüne geçilmesi ve toplumun bu konularda bilinçlendirilmesi gerekmektedir. Göçmen çocukların Türkiye'ye aidiyet besleyebilmesi için dışlanmanın önüne geçilmelidir. Bu bulgular Arslan ve Ergül'ün (2021) çalışmalarıyla örtüşmektedir. Arslan ve

Ergül (2021) ayrıca akran zorbalığıyla ilgili okul rehberlik servislerince psiko-eğitim programlarının arttırılmasına dikkat çekmektedir. Eren (2019) göçmen çocukların eğitim kurumlarına uyum süreçlerini kolaylaştırmak, birlikte yaşama duygularını pekiştirmek ve toplu yaşam alanlarında başkalarını saygı bilincini aşlamak amacıyla bu öğrencilere çok kültürlü sınıf içi rehberlik uygulamaları yapılmasını önermektedir. Nitekim diğer araştırma bulguları da bunu desteklemektedir. Karaağaç, Cirit ve Güvenç (2019) göçmen öğrencilerin okula başladıkları ilk dönemlerde aidiyet ve çok kültürlü yaşam duygusunu destekleyen okul ve öğrenme ortamlarının önemine dikkat çekmektedir. Özellikle iletişim, paylaşma, birlikte çalışabilme, sorumluluk alma yeterliklerinin gelişmesini sağlayan öğrenme ortamlarının iyi bir yöntem olacağı vurgulanmaktadır. Bu şekilde göçmen öğrencilerin yetersizlik duyguları, bulunduğu ortamda kendini yabancı hissetmesi engellenebilir ve diğer arkadaşlarıyla olumlu ilişkiler geliştirmesi sağlanabilir. Şahin (2020) sorunla ilgili öğretmenlere göçmen öğrencilerin değer yargıları ve sınıf yönetimi ile ilgili hizmet içi eğitim faaliyetleri düzenlenmesinin çözüme katkı sunacağını ifade etmiştir.

Sonuç ve Öneriler

Bu çalışmada, Türkiye'deki geçici koruma statüsünde yaşayan sığınmacı öğrencilerin eğitimine yönelik olarak yapılan araştırmalar incelenerek bir durum değerlendirmesi yapmak amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda Türkiye'deki Suriyeli öğrencilerin eğitimini konu edinen akademik araştırmalar derlenerek bir durum tespiti yapılmıştır. Araştırma sonucu, göçmen çocukların eğitimine yönelik pek çok sorunu olduğu tespit edilmiştir. Göçmen öğrencilere verilmesi gereken eğitimin; yöntemi, zamanı, biçimi, içeriği, okul terklerinin azaltılması, eğitime devamın sağlanması gibi boyutlarıyla ele alınarak mevcut durum ortaya konulmaya çalışılmıştır. Analiz sonucunda *sorunlar; eğitim politikalarına yönelik sorunlar, dil-iletişim sorunu, eğitime erişimi engelleyen faktörler, okul dışı sorunlar, kültürel sorunlar* şeklinde beş başlık altında toplanmıştır. Bu sorunların aşılması için Türk eğitim sistemi içerisinde; Suriyeli çocukların yetiştirilmesi, bu öğrencilerin topluma kazandırılması ve geleceğin Türkiye'sinin iş gücü piyasası bakımından büyük önem arz etmektedir. Çünkü göçmenlerin eğitim seviyesi *ülkenin insan sermayesini* olumsuz olarak etkilemektedir. Eğitim aynı zamanda göçmenler için yeni yaşam koşullarına ve yeni ortamlara uyum sağlamanın önemli araçlarından biridir. Bu çocukların eğitim olanaklarından yararlandırılması ve okul ortamında korunması amacıyla sıralanan sorunlara yönelik alınması gereken tedbirler arttırılarak hem bu bireylerin toplumsal uyumu hızla sağlanabilir hem de iş gücü piyasasına katkı sunulabilir. Bunun için;

- Savaştan dolayı psikolojik sorunlar yaşayan ve bu yüzden akademik başarıları olumsuz etkilenen öğrencilere yeterince psikolojik yardım sağlanması,
- Göçmen öğrencilerin Türkçe eğitimine yönelik destekleyici kursların dışında diğer ders ve konularda *başarıyı artırıcı Takviye Kursları arttırılmalı*, bu öğrencilerin ek yetiştirme programları ya da kapsayıcı eğitime tabi tutulması, seviyesi çok düşük öğrencilere ise özel şubeler açılması,

- Göçmen öğrencilere dönük Bireyselleştirilmiş Eğitim Programı (BEP) veya çocuğun seviyesi belirlenerek eksik akademik yönlerinin belirlenmesiyle oluşturulan bireysel planlar hazırlanması,
- Göçmen yerleştirme politikaları oluşturulurken uzun dönemli planların yapılması ve göçmenlerin ülkeye dağılımlarının bir şehirde yoğunlaşmayacak şekilde yapılması,
- Göçmen öğrencilerin eğitiminde kullanılan ders araç/gereçlerinin içerik bakımından düzenlenerek geliştirilmesi,
- Öğretim materyallerinin MEB ve YÖK iş birliğiyle, dil öğrenmeye özendirici içeriklerde sürece dahil edilerek birlikte hazırlanması, çocukluk ve yetişkinlik süreçlerinin ayrı ayrı ele alınmak suretiyle eğitimin sürdürülmesi,
- Göçmen öğrencilerin eğitiminde görev alan öğretmenlerin yeterliliklerinin artırılması amacıyla hizmet içi eğitim faaliyetlerinin düzenlenmesi,
- Sınıf mevcutlarının azaltılarak bu öğrencilere dil gelişimi yönünde daha fazla zaman ayrılması,
- Eğitim fakültelerinde yabancı öğrencilerin eğitimine yönelik öğretmen adaylarına çok kültürlülük eğitimi verilerek farkındalığın artırılması,
- Göçmen ailelerin öğrencilerin okul takibi konusunda bilinçlendirilmesi ve çocuklarının eğitimi konusunda ebeveyn farkındalığının artırılması,
- Göçmen çocukların eğitim kurumlarına uyumu süreçlerini kolaylaştırmak, birlikte yaşama duygularını pekiştirmek ve toplu yaşam alanlarında başkalarına saygı bilincini aşılama amacıyla bu öğrencilere çok kültürlü sınıf içi rehberlik uygulamaları yapılması, önerilmektedir.

Kaynakça

- Akbaş, Ö. U. (2005). *Immigration Policy in Turkey-EU Relations: Transit Illegal Migration From Turkey to the European Union. Diss. Marmara Üniversitesi (Turkey) (Doctoral Dissertation)*. Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Aksoy, E. (2020). Türkiye'deki Suriyeli Göçmen Çocukların Okullaşma Durumları . *Akademik Hassasiyetler*, 7(14), 37-51.
- Aldawsari, M. M. (2018). *The Economic Impact Of Syrian Refugees On Turkey (Master Dissertation)*. Morgan State University, Interim Chairperson and Graduate Coordinator Economics Department, Baltimore.
- Arslan, Ü., & Ergül, M. (2021). Mülteci Öğrencilerin Eğitimlerinde Yaşadıkları Sorunlar: Öğretmenlerin Perspektifinden Bir Delphi Çalışması. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 54: 1-31.
- Aykut, S. (2019). *Türkiye'deki Suriyeli çocukların eğitim sorunları: Farklılıklara saygı eğitimi odağında okul sosyal hizmeti önerisi (Doktora Tezi)*. Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Bauer, T., & Zimmermann, K. (2000). Immigration Policy in Integrated National Economies. *IZA Discussion Paper No.170*.
- Börü, N., & Boyacı, A. (2016). Göçmen Öğrencilerin Eğitim-Öğretim Ortamlarında Karşılaştıkları Sorunlar: Eskişehir İli Örneği. *Electronic Turkish Studies*, 11(14).
- Caron, H. N. (2020). *Persuasion without Protection: Readmission Agreements, Informal Arrangements, and the International Refugee Regime (Doctoral Dissertation)*. California: University Of California, Political Science.
- Crawley, H. (2005). *Evidence on Attitudes to Asylum and Immigration: What We Know, Don't Know and Need to Know*. Oxford: Working Paper No. 23, Centre on Migration, Policy and Society, University of Oxford. .
- Çelik, Y. (2018). *Türkiye'de Suriyeli çocuklara yönelik uygulanan eğitim politikalarının incelenmesi: tespitler, sorunlar ve öneriler (Yüksek Lisans Tezi)*. Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Deniz, T. (2014). Uluslar arası göç sorunu perspektifinde Türkiye. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 181.181: 175-204.
- Dgebuadze, N. (2020). *Life in Limbo: Refugees and Community Response in Athens, Greece (Doctoral Dissertation)*. Oregon: University of Oregon, Department of International Studies and the Graduate School.
- Ekici, S., & Tuncel, G. (2015). Göç ve insan. *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 5.1: 9-22.
- Emin, M. N. (2018). *Türkiyedeki Suriyeli çocukların devlet okullarında karşılaştığı sorunlar Ankara ili örneği (Yüksek Lisans Tezi)*. Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Erbaş, H. (2019). *Gidişlerden Kaçışlara Göç ve Göçmenler*. Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Eren, Z. (2019). Yönetici Ve Öğretmen Görüşlerine Göre Göçmen Çocukların Eğitim Sorunları Ve Çözüm Önerileri. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19(1), 213-234.
- Erol, M., & Ersever, O. G. (2014). Göç krizi ve göç krizine müdahale. *Kara Harp Okulu Bilim Dergisi*, 24.1: 47-68.
- GİGM. (2022, 04 04). *Yıllara Göre Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyelilerin Sayısı* . Göç İdaresi Başkanlığı: <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638> adresinden alındı
- Goodwin-Gill, G. S. (2004). "Immigration Policy." In *Encyclopedia of Government and Politics*. London and New York: Routledge.

- Gökmen, H. (2020). *Suriyeli göçmen öğrencilerin Türk eğitim sistemine entegrasyon sorunu (Bursa Yıldırım ilçesi örneği) (Yüksek Lisans Tezi)*. Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Gürkan, M. (2006). *Sosyolojik açıdan göç ve yasadışı göç hareketleri (Yüksek Lisans Tezi)*. Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale.
- Hussain, R. (2019). *A Qualitative Exploration of the Social Construction of the Asylum-Seeker Category in UK Policy, Media Discourse and Practitioner Work (Doctoral Dissertation)*. Canterbury: Canterbury Christ Church University.
- İcduygu, A. (2006). A Panorama of the International Migration Regime in Turkey. *Revue Européenne Des Migrations Internationales*, 22, 11-21.
- Karaağaç, F. C., & Güvenç, H. (2019). Resmi ilkokullara devam eden Suriyeli mülteci öğrencilerin eğitim sorunları. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 11.18: 530-568.
- Karasu, M. A. (2017). Göç ve Uyum Sorunu. *Uluslararası 11. Kamu Yönetimi Sempozyumu* (s. 631-649). Elazığ: Kaysem.
- Kausar, R. (2009). *Stranger guests: A socio-economic analysis of hosting refugees and asylum seekers in the UK (Doctoral Dissertation)*. Guildford: University of Surrey.
- Keboa, M. T. (2018). *Understanding oral health and dental care pathways of refugees and asylum seekers in Montreal*. Canada: McGill University.
- Kirişci, K. (2007). Turkey: A Country of Transition from Emigration to Immigration. *Mediterranean Politics*, 12(1), 91-97.
- Koşar, S., & Aslan, F. (2020). İlkokul Ve Ortaokula Devam Eden Göçmen Çocukların Eğitim Sorunlarına Yönelik Okul Yöneticilerinin Görüşleri. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi*, 9.4: 1799-1831.
- MEB. (2022, 04 04). Yıllara Göre Ülkemizde Eğitime Erişimi Sağlanan Göçmen Öğrenci Sayısı : http://hbogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2022_01/26165737_goc2022sunu.pdf adresinden alındı
- Özcan, A. (2018). Çokkültürlülük bağlamında Türkiye'nin Suriyeli öğrencilere yönelik eğitim politikası. *PESA Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4.1: 17-29.
- Sarıer, Y. (2020). Türkiye'de mülteci öğrencilerin eğitimi üzerine bir meta-sentez çalışması: Sorunlar ve çözüm önerileri. *Eğitimde Yeni Yaklaşımlar Dergisi*, 3(1), 80-111.
- Sassen, S. (1999). *Strategic Instatiations of Gendering In the Global Economy. Gender and US Immigration: Contemporary Trends P. Hondagneu-Sotelo*. Berkeley : University of California Press.
- Şahin, H. (2020). Göç Olgusu, Mülteci Çocukların Eğitimi Ve Suriyeli Mülteci Çocukların Türk Eğitim Sistemine Entegrasyonu Süreci. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi*, 9(1), 377-394.
- Şahin, M. C., & Aydemir, S. (2018). Zorunlu-kitlesele göç olgusuna sosyolojik bir yaklaşım: Türkiye'deki Suriyeli sığınmacılar örneği. *Dini Araştırmalar*, 21;53, 121-148.
- Şimşek, H., & Kula, S. S. (2018). Türkiye'nin Göçmen Politikasında İhmal Edilen Boyut: Eğitsel Uyum Programı. *Ahi Evran Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2(2), 5-21.
- Tanrıkulu, F. (2017). Türkiye'de yaşayan Suriyeli çocukların eğitim sorunu ve çözüm önerileri. *Liberal Düşünce Dergisi*, (86), 127-144.
- Tanrıkulu, F. (2018). Suriye Krizi Sonrası Türkiye'deki Sığınmacıların Ve Göçmenlerin Eğitimi: Geçmiş, Bugün Ve Gelecek Perspektifleri. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(3), 2585-2604.

- Tosun, E. (2021). Sorunlar ve Öneriler Ekseninde Türkiye’de Göçmen Çocukların Eğitimi. *Sosyolojide Araştırma ve Uygulamalar*, 33-37.
- Tuncel, G., & Ekici, S. (2019). Göçün siyasal etkisi: Suriyeli göçmenlerin Türkiye siyasetine etkisi. *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(2), 48-72.
- Ünal, K., Taşkaya, S. M., & Ersoy, G. (2018). Suriyeli göçmenlerin yabancı dil olarak Türkçe öğrenirken karşılaştıkları sorunlar ve çözüm önerileri. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(2), 134-149.
- Watkins, J. R. (2017). *Deterring Asylum Seekers: Australia’s Strategy and Practice of Preventative Border Security*. California: University of California.
- Weldegebriel, M. H. (2011). *Factors that affect the decision of refugee and immigrant students to pursue higher education in Tennessee: The case of Egyptian, Somali, Kurdish and Mexican students (Doctoral Dissertation)*. Tennessee State University, Educational Administration and Supervision, Nashville.
- World Migration Report. (2008). *Managing Labour Mobility in the Evolving Global Economy*. International Organisation for Migration. IOM, International Organization for Migration.
- Yılmaz, A. (2014). Uluslararası Göç: Çeşitleri, Nedenleri Ve Etkileri. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish*, 9.2; 1685-1705.
- Yurdagül, A., & Tok., T. (2018). Öğretmen Gözüyle Mülteci/Göçmen Öğrenci. *Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 9.2: 46-58.